

УДК 37.018.5(470+571) «18/19»
© Єфімова О.В., 2015р. <http://orcid.org/0000-0001-6047-2454>

О.В. Єфімова

**РОЛЬ «ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СБОРНИКА»
В ОРГАНИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
В КАДЕТСЬКИХ КОРПУСАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.**

У статті проаналізовано роль журналу «Педагогический сборник» в організації навчально-виховної роботи у кадетських корпусах, який став центром наукового узагальнення досвіду військових і цивільних середніх шкіл.

Розглянуто зміст «Педагогического сборника», проаналізовано витяги з наказів, звіти з навчально-виховної роботи, протоколи засідань місцевих педагогічних комітетів, досвід викладацького складу кадетських корпусів, розробки педагогічних та методичних матеріалів.

Виокремлено статті вітчизняних і зарубіжних педагогів з питань педагогіки, психології, замітки про новинки педагогічної літератури та інші матеріали, які орієнтували педагогів з питань теорії і практики навчання та виховання, проаналізований досвід роботи викладацького складу кадетських корпусів. Також, встановлена й проаналізована структура журналу «Педагогический сборник», яка складалася з трьох розділів: I – офіційний, II – неофіційний, III – додатки.

У статті детально розглянуто офіційний розділ: постанови та розпорядження по відомству військово-навчальних закладів, звіти й установи, документи Головного

управління військово-навчальних закладів, матеріали про навчально-виховний процес у різних навчальних закладах, інформацію про діяльність відділів Головного управління.

Ключові слова: журнал, «Педагогический сборник», навчання, виховання, кадетський корпус, військове училище, військова гімназія, навчально-виховний процес.

В статье проанализирована роль журнала «Педагогический сборник», в организации учебно-воспитательной работы в кадетских корпусах, который стал центром научного обобщения опыта военных и гражданских средних школ.

Рассмотрено содержание «Педагогического сборника» проанализированы выдержки из приказов, отчеты по учебно-воспитательной работы, протоколы заседаний местных педагогических комитетов, опыт преподавательского состава кадетских корпусов, разработки педагогических и методических материалов.

Выделены статьи отечественных и зарубежных педагогов по вопросам педагогики, психологии, заметки о новинках педагогической литературы и другие материалы, которые ориентировали педагогов по вопросам теории и практики обучения и воспитания, проанализирован опыт работы преподавательского состава кадетских корпусов. Также, установлена и проанализирована структура журнала «Педагогический сборник», которая состояла из трех разделов: I – официальный, II – неофициальный, III – приложения.

В статье подробно рассмотрен официальный раздел: постановления и распоряжения по ведомству военно-учебных заведений, отчеты и учреждения, документы Главного управления военно-учебных заведений, материалы об учебно-воспитательном процессе в различных учебных заведениях, информацию о деятельности отделов Главного управления.

Ключевые слова: журнал, «Педагогический сборник», обучение, воспитание, кадетский корпус, военное училище, военная гимназия, учебно-воспитательный процесс.

In the present article we have analyzed the role of the journal “Pedagogical Digest” in organization of educational work in cadet corps, that had become a centre of scientific generalization of experience of military and civil secondary schools.

The content of “Pedagogical Digest” is reviewed, extracts from orders, reports on teaching and educational work, minutes of local teaching committees meetings, experience of teaching staff of cadet corps, teaching and learning materials are analyzed.

Articles of native and foreign teachers on pedagogy, psychology, notes about new pedagogical literature and other materials that directed teachers regarding theory and practice of teaching and education were analyzed as well as the experience of the teaching staff of the cadet corps. Also the structure of the journal “Pedagogical Digest” which consisted of three sections: I – formal II – unofficial III – applications, was installed and analyzed.

In the present article the official section is reviewed in details: decisions and orders by the Office of military schools, reports and resolutions, documents of the Main administration of military schools, materials about educational process in different educational establishments, information on the activities of the Main administration.

Key words: journal, “Pedagogical Digest”, teaching, education, cadet corps, military school, military gymnasium, educational process.

Постановка проблеми. Наукове вирішення сучасних завдань з удосконалення підготовки спеціаліста військового профілю у відповідних навчально-виховних закладах в Україні неможливе без урахування досвіду минулих поколінь. Особливий науковий інтерес представляє вивчення учбового процесу формування цілісної особистості в перших таких учбових закладах, створених на території українських губерній Російської Імперії, де

стала реальністю ідея створення інститутів початкового військового виховання, розроблені організаційні та теоретико-методичні основи їх функціонування, втілені своєрідні форми суспільного виховання юнаків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В історіографії сучасного періоду спостерігається зростання інтересу вчених і педагогів до методики навчання й виховання в навчально-виховних закладах військового профілю в дореволюційній Росії. Опубліковані роботи А.Г. Кавтарадзе, П.А. Бученкова, А.І. Каменєва, А.А. Буравченкова, В.А. Скоробогатова, В.В. Задорожного, С.В. Волкова, Ю.А. Галушко, А.А. Колесникова, А.М. Лужникова, М.А. Машкіна, В.І. Харламова, В.М. Крилова, А.А. Михайлова та інших, в яких історики звернули увагу на необхідність більш активного використання досвіду роботи в навчально-виховних закладах військового профілю в справі підготовки військових кадрів. В той же час, незважаючи на велику кількість дисертаційних та монографічних досліджень, деякі аспекти розвитку військової освіти в Україні розкриті не достатньо.

Мета статті – визначити роль «Педагогического сборника» в організації навчально-виховної роботи в кадетських корпусах досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. Шістдесяті роки XIX сторіччя – це час пожвавлення всього дореволюційного суспільства. Скасування кріпосного права викликало у країні суспільно-демократичне піднесення, яке охопило й систему освіти. З цього моменту, за словами П.Ф. Каптерева, почався новий період у розвитку суспільної педагогічної самосвідомості – громадської педагогіки. «Висувається нова вимога ... – вивчити весь народ, просвітити всю Русь школою, вченням» [2, с. 265].

У зв'язку з цим, у 1864 р. було прийняте рішення про видання у Петербурзі при Головному управлінні військово-навчальними закладами щомісячного журналу «Педагогический сборник», з метою «сприяти вірному розвитку навчально-виховної справи у військових училищах, гімназіях та юнкерських училищах» [6]. Перший номер «Педагогического сборника» вийшов у жовтні 1864 р. Це видання викликало інтерес у тогочасного суспільства і незабаром привернуло увагу багатьох педагогів. Широке коло питань, яке порушувалося на сторінках журналу, зробило його популярним не тільки у військово-навчальних закладах, а й серед викладачів цивільних училищ, гімназій, університетів. На його сторінках обговорювалися теоретичні проблеми навчання і виховання, актуалізовані до потреб військово-навчальних закладів: питання методичного забезпечення навчального процесу, практики навчання і виховання, в тому числі й в історичному аспекті, містилися описи зразкових уроків, висвітлювався педагогічний досвід інших країн.

Варто зауважити, що поступово «Педагогический сборник» перетворився на своєрідний центр, який об'єднував навколо себе фахівців і педагогів-ентузіастів, які працювали у військово-навчальних закладах. «Навколо журналу створилася та особлива, характерна для «Мілютінського часу» атмосфера невтомної, кипучої педагогічної роботи, в якій взяли участь багато видних педагоги шістдесятих років», – зазначав військовий письменник,

генерал П.П. Карцов [2]. У журналі співпрацювали К.Д. Ушинський, М.Ф. Бунаков, М.Х. Вессель, В.І. Водовозов, О.Я. Герд, П.Ф. Каптерев, П.Ф. Лесгафт, О.М. Острогорський, Д.Д. Семенов, Д.І. Тихомиров та інші видатні педагоги.

Так, на сторінках збірника і у додатках до нього були надруковані статті Ушинського «*Найголовніші риси людського організму в додатку до мистецтва виховання*» (1864-1868 р.), Шмідта «*Нарис історії виховання і навчання від Песталоцці до нашого часу*» (1865 р); роботи Раумера «*Історія виховання і навчання від відродження класицизму до нашого часу*», перша і друга частини (1873-1877 р), Гербарта «*Нарис лекцій з педагогіки*» (1874 і 1875 р.), доктора Кедрова «*Досвід санітарної статистики військово-навчальних закладів*» за 1866-1875 рр. (1879 р.), Макарова «*Виховно-виправні заклади*» (1869 р.), Лесгафта «*Навчання вчителів гімнастики в Німеччині, Франції, Швейцарії, Італії та Австрії*» (1877 і 1879 р.), Герда «*Ремесла і позакласна робота*» (1872 р.), ряд статей Весселя як керувати училищем; докладні описи навчальних закладів (загальноосвітніх та військових) у Німеччині, Англії, Франції, Австрії, Італії, Швеції, Норвегії, Північно-Американських Штатах; статті Ушинського, Водовозова, Семенова, Запольського, Макарова, Євтушевського, Ільїна, Сент-Ілера, Раєвського, Гуревича щодо методики окремих навчальних предметів та багато інших.

У структурному відношенні «Педагогический сборник» складався з 3-х розділів:

I розділ – офіційний. У цьому розділі містилися нові постанови та розпорядження по відомству військово-навчальних закладів, а також звіти про ці установи. Публікувалися накази та інші офіційні документи Головного управління військово-навчальних закладів, матеріали про навчально-виховний процес у різних військово-навчальних закладах, інформація про діяльність відділів Головного управління.

II розділ – неофіційний. У даному розділі містилися статті з питань теорії та практики навчання і виховання, у військово-навчальних закладах, статті про організацію навчального процесу. Знаходила відображення історія розвитку військово-навчальних закладів у Росії, і відомості про систему навчання в іноземних державах. Особливе місце відводилося бібліографії.

III розділ – додатки. У ньому публікувалися вітчизняні чи перекладні праці з проблем виховання і навчання, а також інформація про книги та брошури які видавалися у Росії, про новинки дитячої літератури, містилися оригінальні матеріали, витяги з найбільш цінних педагогічних праць.

Щоб оцінити потенційні можливості «Педагогического зборника» в організації навчально-виховного процесу у військово-навчальних закладах, проведемо оглядовий аналіз деяких представлених на його сторінках матеріалів. У ході нашого дослідження ми розглянемо тільки I офіційний розділ.

Згідно аналізу встановлено, що саме загальною метою I офіційного розділу була координація життєдіяльності військово-навчальних закладів, мережа яких в середині XIX була досить широка. Тут друкувалися накази про

зарахування тих, хто витримав вступні випробування, про кадрові переміщення, відомості про викладачів, які йшли на пенсію чи померли.

У «Педагогическом сборнике» за січень 1867 р. були опубліковані Протоколи засідань Особливої педагогічної комісії, яка, відповідно до Наказу начальника військово-навчальних закладів від 20 жовтня 1866 р., була складена при ГУВНЗ для обговорення загальних педагогічних питань, які стосувалися різних військово-навчальних закладів. Комісія зосередила свою увагу на тих загальних, керівних засадах, на яких ґрунтується характер і внутрішній лад існуючих на той момент військово-навчальних закладів: військових училищ, військових гімназій, юнкерських училищ та початкових військових шкіл. Комісія прийшла до висновку, що для військових училищ необхідно мати особливі підготовчі заклади із загальноосвітнім курсом, «на яких тільки як на правильній основі, і можна прищепити спеціальну освіту». Такимикладами вважались військові гімназії «і у цьому полягає їх право на існування» [4, с. 1–11]. У цьому ж протоколі обумовлювався курс військових гімназій, який склав 7 років.

На засіданні комісії (2 грудня 1866 р.) було визначено коло предметів загальноосвітнього характеру, які повинні були входити у курс військових гімназій; зміст та обсяг цих предметів, а також вимоги, до вивчення кожного предмета. У цьому ж номері було опубліковано циркуляр по військово-навчальнимкладам, який визначав, які книги та навчальні посібники слід ввести у навчальний план військових гімназій, а також запропонована додаткова методична література [1, с. 39–43].

У жовтневому номері «Педагогического сборника» за 1894 р. опубліковано такі Накази. По військовому відомству: № 17 від 1 серпня 1894 р.: «Військова рада ... затвердила приймати до старшого класу юнкерських училищ, починаючи з 1894 р.:

а) добровольців і ті, що надходили на службу за жеребкуванням;

б) всіх інших, які – склали іспит за програмами курсу молодших класів юнкерських училищ, з усіх предметів, що викладаються у цих класах.

№ 81 від 19 серпня 1894 р.: «5-річний досвід викладання у кадетських корпусах курсу «Законознавства» переконав у необхідності зробити різні зміни у першому виданні керівництва з цього предмета і перевидати курс, у виправленому вигляді. Це видання схоже з першим, але ... коло теоретичних відомостей у новому виданні дещо розширено приєднується до них короткий виклад міжнародних відносин.

З причини викладеного, наказую кадетським корпусам прийняти до керівництва з початку 1894–1895 рр. додану програму курсу «Законознавства»».

Далі додається «Програма курсу законознавства для VII класів кадетських корпусів», яка складається з вступу і трьох відділів: Введення. Предмет законознавства. Природа людини. Потреби людини. Необхідність гуртожитку. Закони моральні і юридичні.

Відділ перший. Моральність.

I. Основи моральності. II. Моральні обов'язки людини.

Відділ другий. Право.

I. Основи правознавства. II. Право суб'єктивне. III. Право об'єктивне.

Відділ третій. Форми гуртожитку. I. Сімейство. II. Громадянське суспільство. III. Церква. IV. Держава. V. Міжнародний союз.

Опубліковані Циркуляри по військово-навчальним закладам:

– № 40 від 9 серпня 1894 р. : «Головний Начальник військово-навчальних закладів наказав рекомендувати, як керівництво при викладанні військової топографії в юнкерських училищах, поряд з підручниками, зазначеними у програмі, виданий бароном фон-дер-Брінкеном «Курс військової топографії», з кресленнями і завданнями (Єлисаветград, 1893)».

– № 42 від 13 серпня 1894 р: «При розгляді у педагогічному комітеті ГУВНЗ питання про зниження балів за поведінку кадетам, що переводяться з 5 у 6 і з 6 у 7 класи, Головний Начальник військово-навчальних закладів наказав: переведення у 6 клас удостоювати тих кадетів 5-го класу, які до того часу матимуть по поведінці не менш 6 балів, а у 7-й клас – не менше 7 балів. Крім наказів і циркулярів, у жовтневому номері журналу за 1894 р. поміщений Рапорт помічника Головного Начальника військово-навчальних закладів про результати занять офіцерів-вихователів на літніх курсах 1894 р. з фізичного виховання. «Перевірка результатів показала, що ці заняття дали всім, які займалися на них, все, що тільки можна досягти за такий короткий час. Успіхи, досягнуті учнями з ручної праці, гімнастики і фехтування, а також придбані ними теоретичні знання у справі фізичної освіти, ще раз підтверджують користь, принесену літніми курсами ... » [5].

Висновки з данного дослідження і перспективи подальших розвідок у данному напрямку. Таким чином, завдяки матеріалам, які публікувались у першому Офіційному розділі «Педагогического сборника», громадськість постійно мала можливість бути ознайомленою з найбільш актуальними питаннями життєдіяльності військових навчальних закладів, знати про сучасні вимоги до організації навчально-виховного процесу та його нагальних проблем, відстежувати результативність, кадрові переміщення. Дана публікація не вичерпує усіх аспектів заявленої проблеми. У подальшому можуть бути питання вивчення другого (неофіційного) і третього розділу (додатки).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вечеслов А.Ф. Двадцать пять лет (1883-1908) Донского Императора Александра Шкадетского корпуса. Исторический очерк / А.Ф. Вечеслов. – Новочеркасск. – 1908. – 204 с.
2. Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения / П.Ф. Каптерев. – М., – 1982.
3. Педагогический сборник. – 1894, № 10.
4. Протоколы заседаний особой педагогической комиссии при ГУВУ-Зе. Заседание 3 ноября 1866 // Педагогический сборник. – 1867, № 1. – С. 1–11.
5. Циркуляр по военно-учебным заведениям. 16 декабря. 1866, № 50 // Педагогический сборник. – 1867, № 1. – С. 39–43.
6. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/119141/Педагогический>.